

Zienswijze NAIJK

Zienswijze NAIJK: Ontwerp Nota Ruimte

Het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) behartigt de belangen van jonge boeren en tuinders in Nederland. Ons belangrijkste productiemiddel, grond, staat onder hoge druk. Vele ruimtevragers kijken naar het landelijk gebied als netto leverancier van ruimte. Grond wordt dan ook een steeds schaarser productiemiddel. Jonge boeren en tuinders hebben baat bij een heldere visie op de ruimtelijke ordening in Nederland. Als NAIJK denken wij graag mee over deze visie. Wij willen bijdragen aan een duurzame landbouwsector, waarin wij naast een duurzaam bedrijf ook nog een rendabel bedrijf kunnen uitoefenen.

Ontwerp Nota Ruimte

NAJK heeft kennis genomen van de Ontwerp Nota Ruimte. Met deze zienswijze wil zij namens de jonge boeren en tuinders reactie geven op het ontwerp. Hierbij wordt ingegaan op de volgende zaken:

- a. De functie en meerwaarde van de Nederlandse land- en tuinbouw.
- b. Het belang van heldere keuzes in combinatie met stevige ondersteuning voor jonge boeren en tuinders.
- c. Het ontbreken van ruimte voor de land- en tuinbouw.
- d. Het afwegingskader voor onttrekking van landbouwgrond betreft een lege huls.
- e. Het ontbreken van een integrale benadering van de zoetwaterbeschikbaarheid.
- f. Hoe werken we wél toe naar een sterk agrofoodcluster binnen de gestelde grenzen?

Hieronder worden de punten verder toegelicht:

a. De functie en meerwaarde van de Nederlandse land- en tuinbouw

De Nederlandse land- en tuinbouw vervult een cruciale functie binnen onze samenleving en economie. Al sinds de middeleeuwen bedient deze sector het Europese achterland (vooral Noordwest Europa) met producten uit haar voedselclusters. Ook nu, anno 2025, is ruim 70% van de export uit Nederland bestemd voor de Europese Unie. Het is een sector waarin overheid, bedrijfsleven en ondernemers samenwerken in een duurzaam ecosysteem, gericht op innovatie en robuuste ketens. Daarmee neemt Nederland een koploperspositie in de ontwikkeling van duurzame producten en waardeketens, met een gezonde balans tussen investeringen, winsten en risico's. De sector draagt bovendien bij aan een sterke leefomgeving en verbinding, door werkgelegenheid te creëren, biodiversiteit te versterken en het platteland aantrekkelijk te houden. Transparantie en educatie vergroten daarbij het maatschappelijk draagvlak. Ten slotte is de land- en tuinbouw onmisbaar voor voedselzekerheid en geopolitieke stabiliteit, door veilig en gezond voedsel te produceren versterkt dit de internationale positie van Nederland zowel binnen de EU als daar buiten.

Om deze meerwaarde ook in de toekomst te blijven realiseren, heeft de sector voldoende ruimte en ontwikkelmogelijkheden nodig. Agrarische bedrijven moeten de kans krijgen om zich duurzaam te ontwikkelen, te investeren in innovatie en zich aan te passen aan veranderende maatschappelijke opgaven. Dit vraagt om een ruimtelijk beleid dat niet alleen beperkingen oplegt, maar ook ruimte en perspectief biedt. Alleen wanneer ondernemers de ruimte krijgen om hun rol in voedselproductie, natuurbeheer en plattelandontwikkeling te vervullen, kan de sector blijvend bijdragen aan een vitale leefomgeving, robuuste ketens en voedselzekerheid.

Onze oproep: Het is essentieel dat de land- en tuinbouwsector de ruimte (fysieke en milieugebruiksruimte) krijgt om zich te ontwikkelen en te vernieuwen. Alleen zo kan zij haar cruciale bijdrage aan voedselzekerheid, natuurbeheer en een vitaal platteland blijvend waarmaken.

b. Het belang van heldere keuzes in combinatie met stevige ondersteuning voor jonge boeren en tuinders

Heldere keuzes in de ruimtelijke ordening zijn voor jonge boeren en tuinders onmisbaar om toekomstbestendige beslissingen te kunnen nemen. Wanneer onduidelijk blijft waar de landbouw zich wel en niet verder kan ontwikkelen en welke milieugebruiksruimte hierbij hoort, zijn de risico's voor jonge ondernemers te groot om te investeren in verduurzaming of bedrijfsovername. Dit remt niet alleen de noodzakelijke verduurzaming, maar ook de onmisbare instroom van nieuwe agrariërs.

Tot op heden lopen jonge boeren en tuinders aan tegen wisselend beleid en onzekerheden in het ruimtelijk domein. In heel Nederland speelt de discussie rondom het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, verschillende typen zonering, waterkwaliteit en waterkwantiteit. Gemeenten besluiten bijvoorbeeld om regionaal teeltverboden in te stellen en verschillende provincies komen met mogelijke zoneringen rondom Natura 2000-gebieden. Dit onsamenhangende en onvoorspelbare beleid maakt investeren in de toekomst risicovol. Keuzes vanuit het Rijk op deze thema's zijn essentieel voor consistentie en eenduidigheid. Een duidelijke ruimtelijke koers vanuit het Rijk voor zowel fysieke als milieugebruiksruimte voorkomt onzekerheid en maakt het mogelijk dat jonge boeren gericht kunnen werken aan innovatie en bedrijfsopvolging.

Naast keuzes is stevige ondersteuning nodig om de nieuwe generatie daadwerkelijk perspectief te bieden: denk aan toegang tot betaalbare grond, passende financieringsinstrumenten, ruimte voor verbrede landbouw, begeleiding bij bedrijfsontwikkeling en investeringsruimte voor duurzame technieken. Voor concrete voorstellen van ondersteuning, zie punt f. Alleen wanneer richting en ondersteuning samenkomen, kunnen jonge ondernemers bijdragen aan zowel voedselzekerheid als de maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied.

Stevige ondersteuning kan een visiedocument als de Nota Ruimte niet bieden, heldere keuzes daarentegen wel. De Ontwerp Nota Ruimte maakt deze keuzes echter niet. Alle relevante thema's worden wel benoemd, maar op het veenweidedossier na ontbreken de keuzes waar het schuurt. Dit heeft tot gevolg dat deze schurende vraagstukken onder hoge druk in de regio moeten worden opgelost, met als resultaat een versnipperd buitengebied waar het recht van de sterkste geldt als het gaat om herverdeling van ruimte. Jonge boeren en tuinders zijn daarbij kwetsbaar: qua liquiditeit doen zij onder voor de oudere generatie agrariërs en voor economische activiteiten uit andere sectoren. Een jonge ondernemer zit vaak midden in de bedrijfsovername of heeft deze net achter de rug. Een hoge financieringslast in combinatie met onzeker beleid maakt dat er geen plek meer is voor deze generatie in het landelijk gebied.

Onze oproep: Leg in de definitieve Nota Ruimte ondubbelzinnig vast waar landbouw kan ontwikkelen en welke milieugebruiksruimte daarbij hoort. Maak deze keuzes landelijk en consistent, zodat jonge boeren en tuinders weten waar zij aan toe zijn. Combineer dit met de aankondiging voor concrete

ondersteuningsinstrumenten zoals toegang tot grond, financiering en innovatieruimte zodat de nieuwe generatie daadwerkelijk perspectief krijgt om te investeren, verduurzamen en het bedrijf voort te zetten.

c. Het ontbreken van ruimte voor de land- en tuinbouw

De Ontwerp Nota Ruimte beschrijft de landbouw in Nederland. Hierin is zij helder over de functie en meerwaarde van de Nederlandse land- en tuinbouw. De woorden stroken echter niet met de daden die voortkomen uit het ontwerp. De volgende citaten komen uit de nota:

- *“De Nederlandse land- en tuinbouw is van groot belang, zowel nationaal als internationaal. Ze produceert kwalitatief goed voedsel op een zeer efficiënte en innovatieve wijze. De sector draagt in hoge mate bij aan voedselzekerheid in Nederland en daarbuiten. Dat is in toenemende mate van strategisch belang.”*
- *“Naast het economische belang van de Nederlandse land- en tuinbouw levert de sector een cruciale bijdrage aan verschillende maatschappelijke waarden en is de sector belangrijk als beheerder van het landelijk (buiten)gebied.”*
- *“Tegelijkertijd leiden neveneffecten van de hoge intensiteit van de landbouwproductie ook tot opgaven in de leefomgeving.”*

De Ontwerp Nota Ruimte heeft dus twee doelen voor de agrarische sector: ten eerste het behoud van de zeer efficiënte en innovatie sector, welke strategisch van belang is. Ten tweede de neveneffecten van deze sector inperken tot binnen de gestelde grenzen. Gehoor geven aan beide doelen is noodzakelijk maar uitdagend. Hiervoor is ruimte en lange termijn zekerheid nodig. Geen van deze twee benodigheden biedt de Ontwerp Nota Ruimte:

- Ruimte wordt niet geboden. De visiekaart 2050 gaat in op thema's als economie, energie en natuur. Landbouw komt op deze visiekaart niet voor. Voor verdere invulling, zie punt d.
- Lange termijn zekerheid wordt niet geboden. De insteek van het ruimtelijk beleid legt enkel beperkingen op, zonder perspectief te bieden door gebieden aan te wijzen waar landbouw wél de ruimte krijgt. Voor verdere invulling, zie punt f.

Met woorden erkent het kabinet de waarde van landbouw, maar in de praktijk ontbreekt de juridische borging om die waarde echt te beschermen.

d. Het afwegingskader voor onttrekking van landbouwgrond betreft een lege huls

NAJK maakt zich zorgen over het genoemde afwegingskader. Het betreft een afgeleide uit het [niet gesloten landbouwakkoord](#) (pagina 27-28). De mate van borging verschilt echter aanzienlijk. Hoewel het afwegingskader stelt de landbouwstructuur en de kwaliteit van de leefomgeving te beschermen, laten de volgende citaten een ander beeld zien:

- *“Dit kader wordt vastgelegd in bestuurlijke afspraken met (mede)overheden, zonder juridische borging en met beperkte bureaucratistische lasten.”*
- *“Tegelijkertijd wordt voorkomen dat andere grote ruimtelijke opgaven, zoals woningbouw, de ontwikkeling van bedrijventerreinen de energietransitie en ruimte voor defensie, door deze afweging vertraging oplopen.”*

Deze citaten maken duidelijk dat het afwegingskader geen juridische status heeft en dat, op natuur na, andere ruimtevragers belangrijker worden geacht dan landbouw. Daarmee krijgt landbouw geen volwaardige positie in de ruimtelijke afweging en wordt er onvoldoende recht gedaan aan het vierde nationale belang zoals beschreven in de Ontwerp Nota Ruimte: voedselzekerheid en een duurzame voedsel- en agroproductie.

Ruimte voor landbouw is en blijft een politieke keuze. Om invulling te geven aan het vierde nationale belang, zoals beschreven in de Nota Ruimte, én de woorden gelijk te stellen aan de daden dient de

invulling van het afwegingskader aangepast te worden. Wat NAJK betreft is er dan ook maar 1 optie: Het afwegingskader wordt aangescherpt en juridisch geborgd zodat landbouw geen sluitpost meer is, met expliciete benoeming van de gevolgen die dit heeft voor andere sectoren.

Wordt hier niet voor gekozen? Dan dient de Nota Ruimte eerlijk te zijn over de gevolgen voor het agrocluster in haar totaliteit. Daarnaast dienen de lovende woorden over de sector in lijn te worden gebracht met deze gevolgen. Zo hebben ondernemers duidelijkheid over hun positie en worden de politieke keuzes gemaakt op basis van volledige kennis van de consequenties.

Onze oproep: Scherp het afwegingskader aan en borg het juridisch zodat landbouw geen sluitpost meer is. Zo wordt er daadwerkelijk invulling gegeven aan de twee benoemde doelen en het vierde nationale belang: voedselzekerheid en een duurzame voedsel- en agroproductie. Zorg daarnaast voor transparantie en duidelijkheid in de Nota Ruimte over de gemaakte keuzes en hun consequenties, zodat beleid en uitvoering in lijn zijn en ondernemers weten waar zij aan toe zijn.

e. Het ontbreken van een integrale benadering van de zoetwaterbeschikbaarheid

Een integrale benadering van de zoetwaterbeschikbaarheid in Nederland is noodzakelijk, juist omdat zonder deze integraliteit de gevolgen van keuzes niet volledig te overzien zijn. De Nota Ruimte voegt nieuwe watervragers toe aan dit vraagstuk, zoals het verhogen van grondwaterstanden in veenweidegebieden en rondom drinkwaterwinningen. Of, en zo ja, welke gevolgen dit heeft voor bijvoorbeeld de beschikbaarheid van water voor het doorspoelen van verziltende gebieden is niet in beeld. Ook is het niet helder of het benodigde water wel beschikbaar is voor het verhogen van het grondwater. Voor de oxidatie van veenbodems zijn grote fluctuaties in de grondwaterstanden funest. Willen we gezamenlijk werken aan het verhogen van grondwaterstanden, dan moet er wel zekerheid zijn dat dit water daadwerkelijk beschikbaar is. Alleen door een samenhangende afweging van alle watervragers kan worden voorkomen dat schaarste aan zoetwater leidt tot conflicten en kan de lange termijn beschikbaarheid van veilig en gezond water voor alle functies worden geborgd.

Onze oproep: Zorg dat de Nota Ruimte uitgaat van een integrale benadering van zoetwater, waarin alle watervragers samenhangend worden afgewogen. Maak daarbij expliciet inzichtelijk of het benodigde water daadwerkelijk beschikbaar is, zodat keuzes haalbaar zijn en landbouw de mogelijkheid houdt om duurzaam te produceren.

f. Hoe werken we wél toe naar een sterk agrofoodcluster binnen de gestelde grenzen?

NAJK ziet mogelijkheden om toe te werken naar een sterk agrofoodcluster wat binnen de gestelde grenzen produceert. Het volgende is hier voor nodig:

Maak politieke keuzes over functie en meerwaarde van ons agrofoodcluster op regionaal, landelijk, Europees en mondiaal niveau. Als Nederland constateert dat ons agrofoodcluster een functie en meerwaarde kent, dient dit cluster ook een volwaardige afweging te zijn in de ruimtelijke ordening. Het is logisch dat niet iedere hectare landbouwgrond haar bestemming kan behouden. We hebben in Nederland immers te maken met ruimtevragers als woningbouw, defensie en natuur. Om deze reden is het van belang dat het landelijk gebied van Nederland wordt opgedeeld in drie verschillende zones. Elke zone kent haar eigen mate van bescherming van landbouwgrond. De zones worden als volgt beschreven:

- *Zone met een natuurinclusieve hoofdstructuur:* deze zone staat ten dienste van de natuur. In deze zone worden de noodzakelijke stappen gezet om invulling te geven aan het additionaliteitsvereiste, mocht hier nog niet aan voldaan zijn. Economische activiteiten worden hierop afgestemd. Vergunningsaanvragen voor nieuwe economische activiteiten worden beoordeeld aan de hand van een strikt afwegingskader. Zo ontstaan enkel nieuwe economische activiteiten die passen bij het gebied.

- *Zone zonder hoofdstructuur:* deze zone laat ontwikkelingen, passend binnen wet- en regelgeving, toe. Deze gebieden zijn geschikt voor functiemenging. Na benutting van het afwegingskader kan in deze zone functieverandering plaats vinden voor bijvoorbeeld woningbouw, recreatie of multifunctionele landbouw.
- *Zone met een agrarische hoofdstructuur:* deze zone staat ten dienste van de landbouw. In deze zone krijgen landbouw gerelateerde ontwikkelingen die passen binnen de wet- en regelgeving de ruimte. Het maken van bezwaar op deze ontwikkelingen is niet mogelijk. Deze gebieden zijn niet geschikt voor functiemenging. Zo worden nieuwe ontwikkelingen waar agrarische bedrijven last van kunnen ondervinden vermeden. Denk aan woningbouw, natuur of recreatie. Deze zone draagt zorg voor het behoud van het innovatieve en efficiënte karakter van de Nederlandse land- en tuinbouw.

De drie zones worden door het Rijk uitgewerkt tot concrete instructies en als strikt kader meegegeven aan de provincies. Provincies krijgen vervolgens de taak om samen met gemeenten hun gebied in te delen volgens deze zones. Zo ontstaat door landelijke sturing een consistente lijn, terwijl de regionale kennis van lagere overheden ervoor zorgt dat de indeling aansluit bij de kenmerken en behoeften van de inwoners. Op deze manier is de land- en tuinbouw geen sluitpost meer van de ruimtelijke discussie, maar heeft het een volwaardige plek. Deze indeling geeft duidelijkheid aan nieuwe initiatieven in het landelijk gebied. Daarnaast schept het heldere verwachtingen voor huidige ondernemers in het landelijk gebied. Dit betekent dat de locatie van het bedrijf bepalend is voor de richting waarop het zich kan ontwikkelen.

Nu de indeling is gemaakt is het van belang dat het niet blijft bij lijntjes op papier. In het gebied gaan ondernemers met elkaar in gesprek hoe invulling te geven aan deze zones. Dit voorkomt de valkuil waar het Rijk ten tijde van het NPLG in is gestapt; een strakke lijn vanuit het Rijk waar regio's en lokale ondernemers niet mee uit de voeten kunnen. Vervolgens wordt er concreet invulling gegeven aan de ondersteuning door de instrumentenkoffer ruimhartig te vullen. De volgende zaken zijn hiervoor minimaal benodigd:

- **Het mogelijk maken van innovatie, extensivering, verplaatsing en bedrijfsbeëindiging**
 - *Innovatie:* maak niet productieve investeringen haalbaar voor jonge ondernemers door financiële en fiscale prikkels.
 - Introduceer extra aftrekposten en vrije afschrijvingen (bijv. via MIA/VAMIL) voor boeren die innoveren in de gewenste richting.
 - Richt fiscale prikkels zó in dat zij op de lange termijn financieel voordeel bieden aan duurzame bedrijfsaanpassing. Dit verhoogt de effectiviteit van publieke middelen, versterkt de investeringsbereidheid en vermindert afhankelijkheid van subsidies.
 - *Extensivering:* extensief boeren kan lonen, extensief worden kent grote financiële uitdagingen. Maak de stap van een gemiddeld bedrijf naar een extensief bedrijf mogelijk.
 - Voer de extensiveringsregeling voor de melkveehouderij in zoals benoemd en begroot in de voorjaarsnota van 2025.
 - Bouw het huidige NSP (onderdeel van GLB) met daarin verwerkt de ecosysteemdiensten uit tot een waardig instrument voor diensten op het gebied van water, bodem, klimaat en biodiversiteit. Dit kan met behulp van een systematiek van doelsturing (zoals de pilot in het nieuwe GLB).
 - *Verplaatsing:* Doordat de locatie van een bedrijf bepalend is voor wat er op deze locatie wel en niet kan, is het realiseren van verplaatsingen van groot belang. Maak

verplaatsingen van agrarische bedrijven mogelijk. Zie het [niet gesloten landbouwakkoord](#) pagina 27-29 voor meer informatie.

- Het is essentieel dat gunstige bedrijfslocaties (milieukundig gezien) niet verloren gaan, zodat hier naartoe verplaatst kan worden. Het kwadrantenmodel met bijbehorende ABC-formule is essentieel voor het vormgeven van verplaatsingsregelingen.
- Maak nieuwvestiging van bedrijfslocaties voor intensieve sectoren zoals varkens, pluimvee en kalveren weer mogelijk. Deze sectoren hebben in de huidige situatie zeer beperkte verplaatsingsmogelijkheden.
- Weeg bij verplaatsing de gevolgen voor het gebied waar het bedrijf vertrekt én het gebied waar het bedrijf zich vestigt mee.
- Verplaatsing kan bijdragen aan het evenrediger verdelen van beschikbare dierlijke mest. Zo lenen vrijkomende bouwblokken in mestarme provincies zoals bijvoorbeeld Flevoland en Zeeland zich goed voor een verplaatsende veehouder.
- **Bedrijfsbeëindiging:** Door op de juiste manier vrijwillige stoppers te ondersteunen bij het uittreden uit de agrarische sector ontstaat er meer ruimte voor de blijvers.
 - Stel een vrijwillige uitkoopregeling open waarin stoppende ondernemers fiscaal gestimuleerd worden ook afstand te nemen van de agrarische gronden en het bouwblok. Zo sluit de beëindigingsregeling aan bij de verplaatsingsregeling. Dit kan via drie sporen:
 1. volledige opkoop door de overheid, waarna het bedrijf wordt beëindigd of ter beschikking komt voor een verplaatser.
 2. gedeeltelijke opkoop van verminderde productiecapaciteit door de overheid.
 3. volledige opkoop van het bedrijf van de verplaatser, zodat zij stoppende bedrijven kunnen overnemen, zowel van de overheid als op de vrije markt.Voor meer toelichting, zie [onze inbreng](#) voor het rondetafelgesprek beëindigingsregelingen.
- **Het uitrollen van (wettelijke) ruilverkavelingen op grote schaal**

Om bovenstaande te kunnen realiseren zijn nieuwe ruilverkavelingstrajecten nodig. Rondom Natura 2000-gebieden kan aangesloten worden bij de systematiek die is gekozen in het [bouwstenendocument emissiereductie landbouw](#) welke is opgesteld door IPO, VNG, UvW, LTO en NAIK. Buiten deze gebieden kan vrijwillige kavelruil bijdragen aan een versnelde verduurzaming van het landelijk gebied.

 - Stel ruilverkavelingstrajecten in voor een versnelde verduurzaming van het landelijk gebied.
 - Sluit voor verkavelingstrajecten in de buurt van Natura 2000-gebieden aan bij de systematiek uit het bouwstenenplan emissiereductie landbouw.
- **Een beleidsarme nationale grondbank**

Jonge boeren en tuinders hebben extra grond nodig om hun bedrijven te ontwikkelen en aan politieke wensen te voldoen, zoals bijvoorbeeld een grondgebonden melkveehouderij of het toepassen van rustgewassen in bouwplannen. De grond is schaars, wat het moeilijk maakt voor jonge boeren om aan deze eisen te voldoen. Stoppende bedrijven kunnen hier een oplossing bieden, maar er is een instantie nodig die de gronden van deze bedrijven verzamelt en met prioriteit beleidsarm doorverkoopt aan jonge boeren en tuinders. Een grondbank kan deze rol

vervullen, waardoor jonge boeren toegang krijgen tot de benodigde grond zonder extra beperkingen. Een beleidsarme grondbank is faciliterend, niet sturend, en borgt toegang tot grond zonder het opleggen van extra maatschappelijke verplichtingen.

- Stel een beleidsarme nationale grondbank in welke passief opereert op de grondmarkt.
- Benut deze grondbank voor ondersteuning van jonge boeren en tuinders én vastgelopen gebiedsprocessen/ruilverkavelingstrajecten.

○ **Het creëren van nieuw land, door inpoldering van de Dollard**

Wat maakt het creëren van nieuw land zinvol?

De druk op het landelijk gebied neemt steeds verder toe. Zolang het aantal ruimtevragers niet afneemt, is het verlagen van die druk alleen mogelijk door nieuw land te creëren. Inpoldering biedt die mogelijkheid. Het idee is niet zo vreemd als het lijkt. Rondom Natura 2000-gebieden is ruimte nodig voor extensivering. Verplaatsings- en beëindigingsregelingen kunnen hieraan bijdragen, maar verplaatsing kan alleen plaatsvinden als er elders ruimte beschikbaar is. Door nieuw land ontstaat er ruimte om economische activiteiten die nu plaats moeten maken voor natuur elders een plek te geven, zodat rondom Natura 2000-gebieden extensiever beheer mogelijk wordt. Zo draagt het nieuwe land bij aan meerdere opgaven tegelijk: verbetering van waterkwaliteit, versterking van natuur en biodiversiteit, ruimte voor energieopwekking en klimaatadaptatie.

Hoe voorkomen we onwenselijke neveneffecten?

De realisatie van nieuwe grond mag niet ten koste gaan van de zoetwater beschikbaarheid in Nederland. Gebieden als het Markermeer of IJsselmeer zijn dan ook niet geschikt. Daarnaast is het belangrijk dat de kosten behapbaar zijn voor overheid en agrariërs. Door de gronden uit te geven in erfpacht wordt verplaatsing financieel haalbaar voor agrariërs en ontstaat er voor de rijksoverheid een passend verdienmodel.

De Dollard als voorbeeld

De Dollard, bovenin Groningen waar de Eems uitmondt in de Noordzee, leent zich goed voor inpoldering. Het gebied voorziet ons niet van zoetwater, is behapbaar in oppervlakte en kent een goede grondkwaliteit. De oppervlakte van de Dollard bedraagt circa 10.000 hectare. Door dit gebied (gedeeltelijk) te herbestemmen en efficiënt in te richten voor landbouw en energieopwekking, kan ruimte worden gecreëerd voor economische activiteiten die elders onder druk staan door natuurdoelen. Daarmee ontstaat per saldo ruimte om in andere gebieden, met name rondom Natura 2000-gebieden, extensiever beheer mogelijk te maken en natuurdoelen robuuster te realiseren. Om een beeld te schetsen van de mogelijke impact is aan de hand van een vingeroefening op basis van gegevens van het [RIVM](#) een eerste inschatting gemaakt. Deze berekening is dan ook indicatief en enkel bedoeld om de mogelijke impact te illustreren.

- Binnen een zone van 250 meter rondom alle stikstofgevoelige natuur in Nederland zijn circa 1.850 agrarische bedrijven gevestigd. Indien wordt verondersteld dat ongeveer de helft van deze bedrijven op de huidige locatie blijft, een kwart het bedrijf beëindigt en een kwart verplaatst, ontstaat een verplaatsingsvraag voor circa 460 bedrijven.
- Wanneer de Dollard efficiënt wordt ingericht, biedt het plaats aan circa 100 tot 120 agrarische bedrijven.
- De Dollard kan hiermee in theorie 20 tot 25% van de bedrijven die verplaatst worden voorzien van een nieuwe plek.
 - Polder de Dollard in en richt het zo efficiënt mogelijk in voor landbouw en energie.

- Geef de gronden uit in erfpacht, zo is de verplaatsing financieel te behappen voor de agrariër en heeft de rijksoverheid een passend verdienmodel.
- Benut de nieuwe gronden voor verplaatsingen van agrarische bedrijven rondom natuur.

Conclusie

Jonge boeren en tuinders willen hun passie en hun bedrijven voortzetten. Maak met hen perspectief door niet enkel keuzes te maken in het ruimtelijk domein, maar hen ook te ondersteunen in de aanpassingen die van hen gevraagd worden. Willen we met elkaar echt stappen zetten in de opgaven in het landelijk gebied, dan is het van belang dat er een definitieve Nota Ruimte komt die helder is over de functie en meerwaarde van de land- en tuinbouw en in lijn hiervan consistente keuzes maakt. Zodat duidelijk is of de sector de ruimte en ondersteuning krijgt om gezamenlijk te werken aan een robuust agrocluster van de toekomst! NAJK praat naar aanleiding van deze zienswijze graag door met het ministerie van VRO en LVVN.